

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NƏSİMİ adına DİLÇİLİK İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

ŞƏHLA ADIŞİRİN QIZI QARAYEVA

**İNGİLİS DİLİ DƏRSLİKLƏRİNİN
LİNQVO-METODİK DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİ
(ALİ MƏKTƏBLƏRİN QEYRİ-İXTİSAS FAKÜLTƏLƏRİNDƏ
TƏDRİS OLUNAN İNGİLİS DİLİ DƏRSLİKLƏRİ)**

5704.01-Dil nəzəriyyəsi

**filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq
üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2016

Dissertasiya Bakı Dövlət Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbərlər:

Əbülfəz Rəcəbli

filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor

Hikmət Əlizadə

pedaqogika üzrə elmlər doktoru,
professor

Rəsmi opponentlər:

Abbasova Afət Musa qızı

filologiya üzrə elmlər doktoru
professor

Hüseynzadə Gülnar Cabbar qızı

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Aparıcı təşkilat:

Azərbaycan Dövlət Pedaji Universiteti

**İngilis dili və onun tədrisi metodikası
və İngilis dili kafedraları**

Müdafiə “06_____” 12_____ 2016-cı il tarixdə saat ____-da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun nəzdində filologiya üzrə elmlər doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilən dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.01.141 Dissertasiya Şurasının iclasında olacaqdır.

Ünvan: Bakı, AZ 1143, H.Cavid prospekti 115, V mərtəbə, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Dissertasiya ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “_____” _____ 2016-cı il tarixdə göndərilmişdir.

**Dissertasiya Şurasının elmi
katibi, filologiya üzrə
elmlər doktoru:**

N.F.SEYİDƏLİYEV

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müasir şəraitdə cəmiyyətin sosial-iqtisadi və elmi-texniki inkişafının əsas xüsusiyyəti istehsal fəaliyyətinin məzmununun və onun subyektləri arasında qarşılıqlı əlaqələrin sürətlə dəyişməsindən ibarətdir. Öz növbəsində bu, insanın müəyyən qədər bilik və bacarıqlar alması istiqamətinə yönəlmiş təhsil növündən bir şəxsiyyət kimi, yaradıcı fəaliyyətin və davranışın subyektini kimi inkişaf etməsinə imkan verən təhsil növünə keçilməsinə tələb edir. Yalnız şəxsiyyətə yönəlmiş təhsil insanın dinamik dəyişən ictimai və iqtisadi həyatın tələblərinə cavab verən bir şəxsiyyət kimi inkişaf etməsinə imkan yarada bilər.

Respublikamızda ulu öndərimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə gəlişi bütün sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də köklü islahatların aparılmasına, cəmiyyətin yeni sifarişlərinin, ehtiyaclarının və tələbatlarının ödənilməsi məqsədilə çoxlu sayda yeni tipli təhsil müəssisələrinin və təhsil formalarının yaranmasına, təhsilin məzmununda əsaslı dəyişikliklərin aparılmasına şərait yaratmışdır. Lakin ali pedaqoji təhsil üzrə strukturlar hələ də müasir standartlara uyğun qabiliyyətlərin formalaşmasına deyil, əsasən biliyin verilməsinə istiqamətlənmişdir. Mövcud dərsliklərin strukturu və məzmunu ənənəvilikdən xilas ola bilməmişdir.

Respublikamızda təhsil sistemində aparılan əsaslı dəyişikliklər kurikulum islahatı adı altında aparılır və köklü məzmun islahatının keçirilməsinə istiqamətlənmişdir. Bu islahatların əsaslandığı yeni strategiya və konsepsiya milli dəyərlərin, Azərbaycanda mövcud olan müəllim hazırlığı sisteminin ənənələrini qoruyub saxlamaqla beynəlxalq təcrübəni ümumiləşdirib tətbiq etməyi təmin edəcəkdir.

Təhsilin məzmunu, onun təhsilverici, tərbiyələndirici və inkişaf-
etdirici xüsusiyyətləri dərsliklərdə konkretləşdirilir. Təhsilin nəticələri dərsliklərin keyfiyyətindən çox asılıdır. Ona görə də səmərəli tədris vəsaitlərinin hazırlanmasına, təkmilləşdirilməsinə böyük diqqət verilir, onların yaradılmasına təcrübəli mütəxəssislər cəlb edirlər. Dərslivi və müəllimi kamil olan millət həmişə tərəqqinin önündə gedib. Ona görə də həm ümumtəhsil, həm də ali məktəblərdə tədris olunan bütün dərsliklərin, o cümlədən ingilis dili dərsliklərinin elmi, pedaqoji və texnoloji meyarlar əsasında yenidən tərtib olunmasına şərait yarandı. Daha rəqabətli iqtisadi mühitə uyğunlaşmağı tələb edən dünya iqtisadiyyatındakı dəyişikliklər

təhsilin keyfiyyəti problemini önə çıxartdı. Yeniləşməkdə olan Azərbaycanda təhsilin məqsəd və vəzifələrinin əhatə dairəsi genişləndi. Azərbaycan təhsilinin Avropaya inteqrasiyası unifikasiya sahəsində yeni istiqamətlərin formalaşmasına təkan verdi. 2005-ci ilin may ayının 19-da Azərbaycan Boloniya prosesinə qoşulmaqla ümumavropa təhsil məkanına daxil oldu. Ümumavropa zonasının intellektual, mədəni, sosial və texniki bazasını yaratmaq və gücləndirmək istiqamətində ««Boloniya prosesi»nin çox mühüm əhəmiyyəti var. Bu proses Avropa ali təhsil zonası adlanan və fundamental fəaliyyət prinsiplərinin eyniliyinə əsaslanan ümumavropa ali təhsil sisteminin formalaşdırılmasından ibarətdir»¹ [13].

Boloniya prosesi təhsil sistemlərindəki müxtəlifliklərlə eyniyyət arasında balansı tarazlayır. Hər bir xalqın, millətin tarixi, milli xüsusiyyətləri, adət-ənənələri, mədəniyyəti qorunur, bu dəyərlərə hörmətlə yanaşılır. Mədəniyyətə təkcə dil və işarələr sistemi, sərəvtlər, normalar, dəyərlər şəklində nəsil-dən-nəslə ötürülən sosial şərtlərin məcmusu kimi klassik yanaşma bu gün özünü doğrultmur. Müasir mədəniyyət dünya xalqlarının hamısının yaratdığı mədəniyyətlərin sintezi, qarşılıqlı əlaqədə olan mədəniyyətlərin toplusudur. Bu mədəniyyətə qovuşmaqda isə, təbii ki, Avropa dillərinin, xüsusilə ingilis dilinin və ingilisdilli ədəbiyyatın özünəməxsus yeri var.

Müasir Avropa mədəniyyətinə inteqrasiyada ingilis dili dərsləklərinin əhəmiyyəti günbəgün artır. Bir neçə il öncə tədrisin mənbəyini təşkil edən rusdilli ədəbiyyat, artıq həmin yeri ingilisdilli ədəbiyyata verməkdədir. İngilis dilini öyrənmək istəyən geniş əhali kütləsinin tələb və maraqlarına uyğun olaraq Azərbaycanın kitab bazarlarında hər il çoxlu sayda nəşrlər satışı buraxılır. Bu isə öz növbəsində müəyyən tədris məqsədləri üçün münasib kitabın seçilməsini çətinləşdirir. İngilis dili dərsləkləri barədə mühakimələr yürütmədən dil proqramının hər hansı bir aspekti, məqsədi, məzmunu haqqında heç bir qərar və ya təklif verilə bilməz. Buna görə də hal-hazırda tədris materiallarının dəyərləndirilməsi dil tədrisində getdikcə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Sınıfdə tətbiq etmək üçün mükəmməl bir dərsləyin seçilməsi və dəyərləndirilməsi dil tədris edən müəllimlər üçün ən çətin problemlərdən biridir.

Çünki indiyə kimi dərsləklərin dəyərləndirilməsi pedaqoji problem kimi tədqiqata cəlb edilməyib, onun didaktik xüsusiyyətləri, funksiyaları və tərtibi prinsipləri araşdırılmayıb, dəyərləndirmənin kriteriyaları və həmin

---

¹ F.Rüstəmov. Ən yeni dövrün pedaqogika tarixi. B., Nurlan, 2005, s.128

meyarlar əsasında ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsi həyata keçirilməyib. Metodiki fikirdəki bu boşluğu doldurmaq məqsədi ilə «İngilis dili dərsləklərinin linqvo-metodik dəyərləndirilməsi» (ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində tədris olunan «İngilis dili» dərsləkləri) mövzusunda dissertasiya yazmağı vacib hesab etdik.

Tədqiqatın məqsəq və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi ali məktəblərin qeyri-ingilis fakültələrində tədris olunan ingilis dili dərsləklərinin didaktik xüsusiyyətlərini, funksiyalarını, tərtibi prinsiplərini, dəyərləndirmə meyarlarını müəyyənləşdirməkdən və mövcud dərsləkləri dəyərləndirməkdən ibarətdir.

Tədqiqat məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələri müəyyənləşdirilmişdir:

- ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirməsini pedaqoji problem kimi təhlilə cəlb etmək;
- ingilis dili dərsləklərinin didaktik xüsusiyyətlərini, funksiyalarını və tərtibi prinsiplərini müəyyənləşdirmək;
- dərsləklərin dəyərləndirilməsinin mahiyyətini və məzmununu açmaq;
- ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsinin meyarlarını müəyyənləşdirmək;
- ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində tədris olunan ingilis dili dərsləklərini dəyərləndirmək.

Tədqiqatın obyektı. Tədqiqatın obyektini ingilis dili dərsləklərinin linqvo-metodik dəyərləndirilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmetini ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində tədris olunan ingilis dili dərsləklərinin linqvo-metodik dəyərləndirilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın mənbələri. Tədqiqat işində dərslək dəyərləndirilməsi ilə bağlı yazılmış əsərlərdən, ali məktəblərin qeyri ingilis dili fakültələrində tədris olunan ingilis dili dərsləklərindən, müşahidədən, müsahibədən, anket sorğusundan, eksperimentdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. İlk dəfədir ki, ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsi pedaqoji problem kimi tədqiqat predmetinə çevrilmiş, ingilis dili dərsləklərinin didaktik xüsusiyyətləri, funksiyaları və tərtibi prinsipləri müəyyənləşdirilmiş, dərsləklərin dəyərləndirilməsinin əhəmiyyəti üzə çıxarılmış meyarlar müəyyənləşdirilmiş və həmin meyarlar əsasında ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində istifadə olunan ingilis dili dərsləkləri dəyərləndirilmişdir.

Müdafiəyə təqdim olunan əsas müddəalar:

- ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsi pedaqoji problem olduğundan, onun dəyərləndirilməsi zamanı didaktik xüsusiyyətlər, prinsiplər gözlənilməlidir;

- ingilis dili dərsləklərinin hazırlanması elmi, intellektual, texniki və həm də yaradıcı xarakterli mürəkkəb prosesdir;

- proqrama uyğunluq, elmilik, dünyəvilik, sistematiklik və ardıcılıq, varislik, ideyalıq, inkişafetdiricilik, tərbiyələndiricilik, interaktivlik, əyanilik, həyatla əlaqə yüksək səviyyəli ingilis dili dərsləklərinin hazırlanmasının mühüm şərtləridir;

- ingilis dili dərsləkləri motivasiyalaşdırıcı, informasiya vermə və nəzarət-korreksiya funksiyasını yerinə yetirir;

- dəqiq meyarların müəyyənləşdirilməsi ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsinin mühüm şərtidir;

- yaşından, dili tədris etməyin müddətindən, növündən və müəllimin cinsindən asılı olaraq müəllimlər tərəfindən istifadə edilən meyarlar müxtəlif ola bilər.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Bu əsər dərsləklərin dəyərləndirilməsinin nəzəri məsələlərinin araşdırılmasına, dəyərləndirmə meyarlarının müəyyənləşdirilməsinə və həmin istiqamətli araşdırmaların aparılmasına kömək göstərə bilər. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti də böyükdür. Tədqiqatın nəticələrindən həmçinin ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində tədris olunan ingilis dili dərsləklərinin təkmilləşdirilməsində, yenilərinin hazırlanmasında və dəyərləndirilməsində istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın metodu. Tədqiqatın gedişində bir sıra metodlardan istifadə edilmişdir.

Ədəbiyyatın öyrənilməsi və təhlili. Problemlə bağlı linqvistik, metodik, pedaqoji-metodik ədəbiyyat öyrənilib ümumiləşdirilmiş, təhlil edilmişdir.

Müşahidə. Problemlə bağlı vəziyyəti öyrənmək üçün ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində 500-ə qədər tələbənin və 46 müəllimin əhatə olunduğu kontingentdə müşahidələr aparılmışdır.

Müşahibə. Problemi daha ətraflı öyrənmək, daha dəqiq diaqnostlaşdırma və layihələndirmə aparmaq məqsədi ilə 40-a qədər müəllimlə müsahibə aparılmış, dərsləklərin dəyərləndirilməsi ilə bağlı sorğu təşkil edilmişdir.

Anket sorğusu. Ali məktəblərin qeyri-ixtisas fakültələrində ingilis dili fənnini tədris edən 46 müəllimlə anket sorğusu keçirilmiş, dərslərin dəyərləndirilməsi ilə bağlı onların fikirləri öyrənilmişdir.

Eksperiment. Eksperiment BDU-nun, ADPU-nun, BQU-nun qeyri-ixtisas fakültələrində 2002-2006-cı illərdə aparılmışdır.

Tədqiqatın probasiyası. Tədqiqat işi Bakı Dövlət Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın nəticələri ilə bağlı müxtəlif konfranslarda məruzələr olunmuş, 11 adda tezis, monografiya və elmi məqalə çap edilmişdir.

Tədqiqatın quruluşu. Dissertasiya giriş, iki fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ÜMUMİ MƏZMUNU

Girişdə mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyekt, predmeti, məqsədi, vəzifələri, metodları müəyyənləşdirilir, tədqiqatın elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiəyə təqdim olunan müddəalar ümumiləşdirilir.

Dissertasiyanın I fəslə «**İngilis dili dərslərinin dəyərləndirilməsinin nəzəri məsələləri**» adlanır. Bu fəsildə ingilis dili dərslərinin dəyərləndirilməsi pedaqoji problem kimi tədqiqat predmetinə çevrilir. Əsaslandırılır ki, təhsilin məzmunu, onun tərbiyələndirici və inkişafetdirici xüsusiyyətləri dərslərdə konkretləşdirilir. Təhsilin məzmunu dedikdə müəyyən tip tədris müəssisəsində öyrənmək üçün seçilmiş bilik və bacarıqlar sistemi başa düşülür. Elə bilik, bacarıq və vərdislər sistemi ki, o, təhsil alanın inkişafını təmin etsin, intellektual, emosional, iradi və etik sferalarını inkişaf etdirsən, elmi dünyagörüşü formalaşdırsın, müstəqil həyata hazırlasın. Təhsilin nəticələri tədris ədəbiyyatının, xüsusilə dərslərin keyfiyyətindən çox asılıdır. Ona görə də səmərəli tədris vəsaitlərinin hazırlanmasına, təkmilləşdirilməsinə böyük diqqət verilir, onların yaradılmasına tanınmış mütəxəssislər cəlb olunurlar. Yaxşı dərslər təhsilin məzmununa verilən bütün tələblərə cavab verməlidir. O, maraqlı, mümkün qədər qısa, başa düşülən, yaxşı illüstrativləşdirilmiş və estetik tərtibata malik olmalıdır. Dərslər, eyni zamanda, həm stabil, həm də mobil olmalıdır. Stabilit tələblərinə uyğun olaraq dərslərin sabit əsası olmalıdır. Mobillik dərslərin əsas konstruksiyasını pozmadan ona yeni biliklərin daxil olmasının mümkünlüyünü təmin edir. Dərslərin bloklu konstruksiyası bu məqsədə nail olmağa kömək edir. Dərslər yaratmaq pedaqoji problem

olduğundan ona verilən tələblər müxtəlifdir. Tədqiqatçı alimlər və metodistlər tərəfindən dərsliyə verilən tələblər çoxcəhətli və ziddiyyətlidir. Elə bu səbəbdən də bütün dünyada yaxşı dərsliklərə ehtiyac hiss olunur.

XX əsrin 20-ci illərindən ali məktəblər üçün dərslük tərtibinə başlayan Azərbaycan pedaqoq və metodistləri bu sahədə müəyyən uğurlar, nailiyyətlər qazanmış, dövrün tələbləri səviyyəsində dərslüklər yaratmışlar. Bütün hallarda onlar dərslüklərin qiymətləndirilməsini unutmamış, pedaqoji tədqiqatlarda dərslüyün tərtibinə verilən spesifik tələbləri müəyyənləşdirmiş, onun stabilliyini təmin edəcək şərtləri müəyyənləşdirmişlər.

Dissertasiyada bu sahədəki təcrübə ümumiləşdirilir, əsaslı dəlillərlə sübut olunur ki, pedaqoji-psixoloji tədqiqatlarda dərslüyün tərtibinə verilən spesifik tələblər və dərslüyün stabilliyini təmin edəcək şərtlər müəyyənləşdirilmişdir. Onların (M.Mehdizadə, M.Muradxanov, N.Kazımov, H.Əhmədov, Y.Talıbov, Ə.Həşimov, Ə.Ağayev, A.Abbasov, Ə.Paşayev, A.Həsənov, H.Əlizadə, M.İsmixanov, F.Rüstəmov və b.) müəyyənləşdirdikləri elmi-pedaqoji tələblər məzmunca təkmilləşdirilərək stabil dərslüklərin nəzəri cəhətdən güclənməsinin stimuluна çevrilmişdir.

I fəsilə ingilis dili dərslüklərinin dəyərləndirilməsi ilə bağlı xarici ölkə alimlərinin (Robinson, Saviqon və b.) tədqiqatlarına¹ münasibət bildirilir. Bu istiqamətli tədqiqatların spesifik xüsusiyyətlərinə toxunulmaqla yanaşı, bu sahədə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin dərslük siyasəti ilə bağlı qəbul etdiyi normativ sənədlər təhlil edilir, dövrün tələblərinə cavab verən milli və bəşəri dəyərlərə əsaslanan dərslüklərin yaradılması perspektivləri müəyyənləşdirilir.

Birinci fəslin II yarımfəslində ingilis dili dərslüklərinin didaktik xüsusiyyətləri, funksiyaları və tərtibi prinsipləri araşdırılır. Əsaslandırılır ki, ingilis dili dərslüklərinin hazırlanması elmi, intellektual, texniki və bütövlükdə yaradıcı xarakterli mürəkkəb prosesdir və o, üç mərhələdə həyata keçirilir:

- 1) dərslüyün layihələşdirilməsi;
- 2) dərslüyün yazılması;
- 3) dərslüyün istehsalı.

---

¹Robinson, C. P. (1991). *ESP today: a practitioner's guide*. London: Prentice Hall.

Graves, K. (2000). *Designing language courses*. Boston: Heinle & Heinle Publishers.

Nunan, D. (1991). *Language teaching methodology*. New York: Prentice Hall.

İngilis dili dərsləklərinin hazırlanmasının ilkin mərhələsi – layihələşdirmə mərhələsidir. Bu mərhələdə aşağıdakıların həyata keçirilməsi zəruri və vacib hesab olunur:

- yeni dərsləyə tələbatın öyrənilməsi;
- tədris prosesinin konsepsiyasının müəyyənləşdirilməsi;
- dərsləyin məzmun və strukturunun təxmini müəyyənləşdirilməsi;
- dərsləyin proqrama uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi;
- təcrübəli müəlliflər, təhsil və nəşriyyat işçiləri ilə məsləhətləşmələr;
- materialın toplanması;
- nümunə üçün dərsləyin müəyyən bir hissəsinin yazılması;
- dərsləyin struktur quruluşunun ali təhsilin milli kurrikulumuna uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi;
- dərsləyin əlyazması şəklində olan hissəsinin eksperimental qaydada yoxlanılması.

Dissertasiyada dərsləyin həm ilkin, həm də ikinci və üçüncü mərhələləri dərindən təhlil edilmiş, onun yazılmasına, istehsal texnologiyasına ümumi şəkildə aydınlıq gətirilmişdir. Əsaslandırılmışdır ki, ingilis dili dərsləkləri hazırlanarkən bir sıra didaktik xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır. Dərsləlik tələbələrin təlim prosesində şüurlu və fəal iştirakını, tədris materialının tam mənimsənilməsini təmin etməlidir. Bu vəzifələrin həlli ilə əlaqədar olaraq dərsləlik aşağıdakı didaktik funksiyaları yerinə yetirir:

1. Motivasiyalaşdırıcı funksiya. Bu, tələbələrə fənni öyrənməyə sövq edən, iş marağı və pozitiv münasibət formalaşdırən stimullar yaratmaqdan ibarətdir.

2. İnformasiyavermə funksiyası. Bu, tələbələrə biliklərin həcmi genişləndirmək, dünyagörüşünü formalaşdırmaq üçün mümkün olan bütün yollardan istifadə etməklə informasiya almaq imkanını yaratmaqdan ibarətdir.

3. Nəzarət-korreksiya funksiyası. Bu tələbələrə təlimin gedişini və nəticələrini yoxlamağı, özünü qiymətləndirməyi və korreksiya imkanları yaratmağı, həmçinin zəruri bacarıq və vərdişləri formalaşdırmaq üçün çalışmaları yerinə yetirməyi nəzərdə tutur.

Dissertasiyada dərsləyin yerinə yetirməli olduğu aşağıdakı funksiyalar əhatəli şəkildə şərh edilmişdir:

- 1) transformasiya funksiyası;
- 2) sistemləşdirmə funksiyası;
- 3) möhkəmləndirmə funksiyası;

- 4) koordinasiyaedici funksiya;
- 5) tərbiyəedici-inkışafetdirici funksiya.

Dərslinin tədris prosesi ilə bağlı aşağıdakı funksiyaları da əhatəli şəkildə şərh edilmişdir:

1. Biliklərin ötürülməsi funksiyası. Bu, dərslinin ənənəvi və hamı tərəfindən qəbul edilən funksiyasıdır. Dərslilər ayrı-ayrı anlayışlar, qaydalar, müddəalar, faktlar şəklində şagirdlərə (tələbələrə) bilik verir. Tələbələr bunları təkrar etməklə kifayətlənməməli, həm də koqnitiv vərdişlər nümayiş etdirməlidir. Əslində bilik mənimsəmək müxtəlif bacarıqlara yiyələnməkdir.

2. Qabiliyyət və bacarıqların inkişaf etdirilməsi funksiyası. İngilis dili dərsliləri tələbələrin müəyyən bilik qazanmasına deyil, həm də bəzi həyati zərurət tələb edən bacarıqların formalaşdırılmasına xidmət edir. Əgər biliyin qazanılması prosesində əsas diqqət təlim obyektinə yönəldilsə, qabiliyyət və bacarıq qazanılması prosesində əsas diqqət fəaliyyət növlərinə yönəldilir: tələbə müxtəlif təlim obyektlərinin öyrənilməsində müxtəlif fəaliyyət növündən yararlanmağı bacarmalıdır. İngilis dili dərslilərində qazanılan bacarıqlar əsas bacarıqlar hesab olunur. Çünki onlar bir çox başqa bacarıqlara yiyələnmək üçün baza rolunu oynayırlar.

3. Biliyin möhkəmləndirilməsi funksiyası. Hər hansı yeni biliyin və ya bacarığın möhkəmləndirilməsi üçün bunların bir neçə dəfə müxtəlif şəraitdə təbiiq olunması vacibdir. İngilis dili dərslilərində verilən təbiiqi çalışmaları, praktik tapşırıqlar bu məqsədə xidmət edir.

4. Biliyin qiymətləndirilməsi funksiyası. Tədris prosesində qiymətləndirmə funksiyası həyata keçirilir. Bu zaman təkcə tələbənin bilik səviyyəsini müəyyən etməyə imkan verən qiymətlər nəzərdə tutulmur. Qiyməti müəllimlər verirlər. Dərslilik isə qiymətləndirmə, özünüqiymətləndirmə meyarlarını müəyyən edə bilər.

5. Qazanılan biliklərin inteqrasiyasına kömək funksiyası. Dərslinin bu funksiyası əsas funksiya sayılır. Ona görə də qazanılmış biliyin inteqrasiyası hər bir dərslilik yaradıcısının əsas məqsədi olmalıdır.

6. Referensiya funksiyası. Referensiya funksiyasına malik dərslilər məlumat-soraq kitabından istifadəni öyrədən vəsait rolunu yerinə yetirir. Ümumtəhsil məktəbləri üçün nəzərdə tutulan İngilis dili dərsliləri şagirdin qısa və dəqiq informasiya axtarışı üçün üz tutduğu məlumat-soraq ədəbiyyatı kimi qiymətləndirilə bilər.

7. Sosial və mədəni tərbiyə funksiyası. Dərslinin bu funksiyası onun məzmununda tərbiyə, cəmiyyət həyatına dair müxtəlif biliklərin olmasını

tələb edir. «İngilis dili» dərslikləri təkcə bilik və vərdislərin qazanılmasına deyil, həm də şagirdin sosial, ailə, mədəni, milli strukturlarda öz yerini daha yaxşı müəyyən etməsinə imkan verən davranış modelinin formalaşmasına da xidmət göstərir.

Dissertasiyada ingilis dili dərslikləri tərtib olunarkən tədris materialının məzmununu aşağıdakı prinsiplərə əsasən müəyyən edilməsi əsaslandırılmışdır:

1. Proqrama uyğunluq prinsipi.
2. Elmilik prinsipi.
3. Sistemiklik və ardıcılıq prinsipi.
4. Varislik prinsipi.
5. Müvafiqlik prinsipi.
6. İnkişafetdirici təlim prinsipi.
7. İdeyalılıq prinsipi.
8. Tərbiyəedicilik prinsipi.
9. İnteqrasiya prinsipi.
10. Əyanilik prinsipi.
11. Həyatla əlaqə prinsipi.

Dissertasiyanın II fəslə «**İngilis dili dərsliklərinin dəyərləndirilməsi**» adlanır. Fəsil üç yarım fəsildən ibarətdir. «Dərsliklərin dəyərləndirilməsinin mahiyyəti və məzmunu» adlı birinci yarım fəsildə «dəyərləndirmə və qiymətləndirmə» anlayışlarının mahiyyətinə aydınlıq gətirilir, problemlə bağlı tədqiqatçı alimlərin (Baxman, Palmer, Linç, Alderson, Vilyams, Burden və b.) fikirlərinə münasibət bildirilir. Əsaslandırılır ki, dəyərləndirmə dil öyrənmə və dil öyrətmənin əsas hissəsi olmaqla, qiymətləndirmədən daha geniş mənə kəsb edir¹.

Dəyər interpretasiyadır. Interpretasiya zamanı subyekt özünün konkret obyektə və ya ideala münasibətini, nəyə üstünlük verdiyini ifadə edir. Interpretasiyanın xarakteri subyektin istinad etdiyi fəlsəfi baxışlarla müəyyən olunur.

Dəyərləri ölçən cihaz yoxdur, amma buna baxmayaraq, onları ölçmək mümkündür. Dərsliklərə qiymət verən münasiflər heyəti əslində dəyərləri

---

¹ Lynch B. K. (1996). *Language program evaluation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Alderson, C. (1985). *Evaluation*. Oxford: Pergamon Press.

Williams D. (1983). Developing criteria for textbook evaluation. *ELT Journal*, 37, 251-255.

Williams, M. & Burden, R. (1994). The role of evaluation in ELT project design. *ELT Journal* 48, 2

ölçməklə məşğul olur. Verilən qiymət dəyərin kəmiyyət xarakteristikası hesab olunur. Linçin fikrincə, «dəyərləndirmə» özünün əhatə dairəsi və məqsədinə görə «qiymətləndirmə» anlayışından fərqlənir. Dəyərləndirmə dərslər proqramı və onun komponentləri haqqında qərar və mülahizələr vermək üçün ardıcıl məlumat toplama cəhdi kimi müəyyən edilir. Məlumat təkcə kəmiyyət və keyfiyyət vasitələri ilə deyil, həmçinin müşahidələr, planlar, müsahibələr və yazılı testlərin icrası kimi müxtəlif metodlar həyata keçirilə bilər. Dəyərləndirmə həm də ona görə lazımdır ki, o, yeniliyi və ya dəyişikliyi auditoriyaya tətbiq etmək üçün məlumat əldə etməyə həvəsləndirir¹.

İlk yarımfəsildə Vilyams və Burdenin tədqiqatlarına istinadən dəyərləndirmənin aşağıdakı növləri verilir və təhlil edilir:

- 1) yekun dəyərləndirmə;
- 2) məzmun dəyərləndirməsi;
- 3) əhatəli dəyərləndirmə².

Yekun dəyərləndirmə təklif edir ki, dil öyrənənlərin və dil öyrəndənlərin qrupları seçilsin və proqramın əvvəlində və sonunda əldə edilmiş hər hansı dəyişikliklərin yeniləşməyə aid olub-olmadığını yoxlamaq üçün testlər keçirilsin. Bu prosesdə eləcə də bir sıra amilləri öyrənməklə adı qrup nəzarət qrupu ilə müqayisə olunur. Amma belə dəyərləndirmənin nöqsanı ondan ibarətdir ki, o, müəyyən şəraitdə proyektin nə üçün uğurlu olub-olmamasının səbəbləri haqqında lazımı məlumatla təmin etməyə qadir deyil.

Məzmun dəyərləndirilməsi layihənin lap başlanğıcından fəaliyyətdə olur, mahiyyətcə müntəzəm bir prosesdir və əldə edilən nəticələrin sadəcə dəyərləndirilməsindən daha çox yenilikləri yaratmaq, təkmilləşdirmək və istiqamətləndirməyə xidmət edir.

Hər iki yekun və məzmun dəyərləndirmələrinin mühüm rol oynadığı əhatəli dəyərləndirmədə isə dəyərləndirən şəxs faktik olaraq məsələ haqqında bacardığı qədər gündəlik işinə çox cəlb olunur.

---

¹ Lynch B. K. (1996). *Language program evaluation*. Cambridge: Cambridge University Press.

² Williams, M. & Burden, R. (1994). The role of evaluation in ELT project design. *ELT Journal* 48, 22-27.

Dərsləklərin dəyərləndirilməsinin mahiyyəti və məzmunu ətraflı şərh edildikdən sonra, II yarımfəsildə ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsinin meyarları müəyyənləşdirilir. Belə meyarlar müxtəlif mənbələrdə fərqli şəkildə təqdim olunur. Məsələn, ümumtəhsil məktəblərinin dərsləkləri üçün aşağıdakı meyarlar əsas götürülür:

1. Dərsləyin tərtibatının texniki cəhətləri (üz qabığının tərtibatı, səhifələrin nömrələnməsi, rəng, format-həcm-çəki, keyfiyyət);

2. Dərsləyin elmi məzmunu (dərsləyin məzmununun tədrisinin məqsədi və milli proqram ilə əlaqəsi, elmi nailiyyətləri ilə əlaqə, tədris və praktik məşğələ ilə bağlı situasiyalar, təhlükəsizlik texnikası; sosial-mədəni və tarixi aspektlər, şagirdlərin iş növləri, əlavə informasiya);

3. Dərsləyin məzmununun strukturu (mündəricat, mövzular və fəsillər arasında bağlılıq, fənlərarası əlaqə);

4. Qavrayış (mətnin linqvistik cəhətdən qavranılması, poliqrifik icra ilə bağlı qavrayış, səhifələmə ilə bağlı qavrayış);

5. Dərsləkdə verilən illüstrasiyalar (dərsləyin üz qabığının fotosəkli, illüstrasiyaların sayı və keyfiyyət, illüstrasiyaların verilən informasiyaya uyğunluğu, illüstrasiyaların səhifələnməsi və yerləşdirilməsi);

6. Dərsləyin təhlili və yoxlama imkanları (təhlilin ümumi aspektləri, tənzimləyici təhlil, ibtidai təhlil, yekun təhlil);

7. Dərsləkdən istifadənin müstəqilliyi (pedaqoji soraq-məlumat aparatı, texniki soraq-məlumat aparatı, təklif olunan materiallar).

Bunlar dərsləklərin dəyərləndirilməsi üçün ümumi meyarlardır. Dissertasiyada ingilis dili dərsləklərini aşağıdakı spesifik meyarlar əsasında dəyərləndirilməsini məqbul hesab olunmuşdur:

- 1) praktik mülahizələr;
- 2) dizayn;
- 3) tapşırıqlar və çalışmaları;
- 4) dil vərdisləri;
- 5) mədəni dəyərlər;
- 6) əlavə vəsait.

Həmin meyarlar əsasında respublikamızın ali məktəblərində ingilis dili dərslərində geniş istifadə olunan aşağıdakı dərsləklər təhlil olunmuşdur:

- 1) N.A.Bonk, Q.A.Kotiy, N.A.Lukyanova. «İngilis dili». 1995, təkrar nəşr;
- 2) T.İ.Matyuşkina-Qerke, S.P.Balaşova, N.N.Brosse, L.L.İvanova, T.N.Kuzmiçeva, L.P.Çaxoyan. «İngilis dili kursu»;
- 3) İ.V.Saltıkova, N.D.Kolosanova. «Ali məktəblərin hüquq fakültələri üçün İngilis dili»;
- 4) S.V.Şevtsova, M.A.Brandukova, İ.S.Kuzmina, L.V.Parkanskaya. Üç hissə.

«İngilis dili kursu»; 5) T.N.Şişkinin redaktorluğu altında Y.L.Qumanova, B.A.Korolyova-MakAri, M.L.Sveşnikova və İ.V.Tixomirovanın hazırladığı «Just English. Hüquqşunaslar üçün İngilis dili. Əsas kurs» dərsliyi; 6) C.Sour və L.Sour. «New Headway»; 7) B.S.Eyzer. «İngilis dili qrammatikasının əsasları».

Dəyərləndirmə zamanı həmin dərsliklərdə bir sıra qüsurlar üzə çıxarılmış, onların obyektiv və subyektiv səbəbləri müəyyənləşdirilmiş, aradan qaldırılması üçün praktik tövsiyələr verilmiş, azərbaycanlı müəlliflərinə dərsliklərinin məziyyətləri açıqlanmışdır.

II fəsilin son yarım fəslində müəyyən edilmiş meyarlar əsasında eksperimental yolla ingilis dili dərsliklərinin dəyərləndirilməsi həyata keçirilmişdir. Eksperiment zamanı məqsəd ingilis dili dərsliklərinin dəyərləndirilməsi ilə bağlı pedaqoji ideyaları, fərziyyənin faydalılığını öyrənmək, aşkara çıxarmaq və əsaslandırılmaqdan ibarət olmuşdur.

Tədqiqat zamanı müəyyənedici, yaradıcı-dəyişdirici və yoxlayıcı eksperiment növlərindən istifadə olunmuşdur.

Eksperimentdə Bakı Dövlət Universitetinin, Bakı Qızlar Universitetinin, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin qeyri-ixtisas fakültələrində işləyən ingilis dili müəllimlərinin tədris materiallarını dəyərləndirərkən istifadə etdikləri meyarları, həmin meyarların onların yaşı, cinsi, ingilis dilinin tədrisi təcrübəsinin müddəti və növündən asılı olaraq fərqləndiyini və münasib ingilis dili dərsliklərini dəyərləndirmə meyarları haqqında alimlərin fikirlərinin müəllimlərin istifadə etdikləri meyarlarla uyğunluğu araşdırılır.

Tədqiqat zamanı eksperimentə 46 ingilis dili müəllimi cəlb edilmişdir. Onlardan 31-i qadın, 15-i kişi idi. 46 iştirakçının 32-si 23-29 yaş arasında, 14-ü 30-37 yaş arasında idi. İştirakçılar arasında 23-dən aşağı 37-dən yuxarı yaşda müəllim yox idi. Müəllim heyəti tez-tez baş verən dəyişikliyə görə əsasən gənc müəllimlərdən təşkil olunub. Yaş vəziyyətinə görə müəllimlər iki qrupa bölündü: 1)23-29 yaş qrupu, 2)30-dan yuxarı yaş qrupu. I qrup iştirakçıların 69,6%-ni, II qrup isə 30,4%-ni təşkil edir. Belə bir bölüm çox vacibdir, çünki tədqiqat işi iki müxtəlif yaş qrupu tərəfindən təklif edilən meyarlar arasındakı oxşarlıqları və fərqləri araşdırır.

İngilis dilinin tədrisi təcrübəsinə görə iştirakçı müəllimlər üç qrupa bölündülər. İngilis dilinin tədrisinin müddəti çox fərqləndi. Burada, iki illik təcrübəyə malik 9 müəllim, 3-5 illik təcrübəyə malik 22 müəllim, 6-8 illik təcrübəyə malik 10 müəllim, 9-11 illik təcrübəyə malik 2 müəllim, 12 ildən yuxarı təcrübəyə malik 2 müəllim var idi. Belə müxtəlif qruplara görə bu

amili analiz etmək çətin olduğundan mən 0-5-illik təcrübəyə malik müəllimləri bir qrupda birləşdirdim. I qrup özündə 0-2 illik təcrübəyə malik müəllimləri birləşdirdi. Belə 9 müəllim var idi və bu qrup bütün müəllimlərin 19,6%-ni təşkil edirdi. II qrup 3-5 illik təcrübəli müəllimləri birləşdirdi. Burada 22 müəllim var idi: bu qrup bütün iştirakçıların 47,8%-ni təşkil edirdi. Əslində bu, ən böyük qrup idi. III qrup 14 nəfəri özündə birləşdirdi, bu bütün qrupun 30,4%-ni təşkil edirdi. İştirakçılardan yalnız 1 nəfər ingilis dilinin tədrisi ilə bağlı olan suala cavab verməmişdi və bu qrupun 2,2%-ni təşkil edirdi.

Eksperiment zamanı toplanan məlumat həmçinin İngilis dilinin tədrisi növü amili baxımından da araşdırıldı. Müəllimlərin ingilis dilinin tədrisi təcrübəsi yenə də 2 qrupa bölündü: 1) universitet və 2) qeyri-universitet təcrübəsi olan müəllimlər. Çünki tədqiqat bir daha sübut edir ki, işlədikləri yerdən asılı olaraq, müəllimlərin təcrübələri fərqlənə bilər. Dil öyrənmələrinin dil öyrənmə qabiliyyətləri müxtəlif olduğu kimi, onların istifadə etdikləri materiallar da fərqlənə bilər. Universitet tələbələri orta məktəbdə oxuyan dil öyrənmələrə nisbətən yaşadıkları həyatı daha yaxşı dərk edə bilərlər, özlərinin ingilis dilini öyrənmə məqsədlərinə, öyrətmə üsulunda və tədris materiallarında nəyə üstünlük verdiklərini daha yaxşı dərk edə bilərlər, bunun müqabilində onlara dərs deyən müəllimlərə də münasibət fərqlənə bilər. 46 nəfər müəllimin 37-i universitet təcrübəsinə malikdir, bu bütün qrupun 80,4%-i deməkdir. 9 nəfəri qeyri-universitet təcrübəsinə malikdir, bu bütün qrupun 29,6%-ni təşkil edir. Göründüyü kimi, universitet təcrübəli müəllimlərin sayı qeyri-universitet təcrübəli müəllimlərin sayından çoxdur. Tədqiqat işində bu fərqin müəllimlərin ingilis dili dərsləklərini qiymətləndirərkən istifadə etdikləri meyarlara təsir edib-etmədikləri də araşdırılmışdır.

Eksperimentin nəticələri müəyyənləşdirdiyimiz fərziyyənin doğruluğunu sübut etmişdir.

Tədqiqatdan alınmış nəticələr aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir:

1. Təhsilin məzmunu, onun tərbiyələndirici və inkişafetdirici xüsusiyyətləri dərsləklərdə konkretləşdirilir. Təhsilin məzmunu dedikdə müəyyən tip tədris müəssisəsində öyrənmək üçün seçilmiş bilik və bacarıqlar sistemi başa düşülür. Elə bilik, bacarıq və vərdislər sistemi ki, o, təhsil alanın inkişafını təmin etsin, intellektual, emosional, iradi və etik sferalarını inkişaf etdirdirsin, elmi dünyagörüşü formalaşdırsın, müstəqil həyata hazırlasın.

2. Təhsilin nəticələri tədris ədəbiyyatının, xüsusilə dərslərlərin keyfiyyətindən çox asılıdır. Ona görə də səmərəli tədris vəsaitlərinin hazırlanmasına, təkmilləşdirilməsinə böyük diqqət verilir, onların yaradılmasına tanınmış mütəxəssislər cəlb olunurlar. Yaxşı dərslər təhsilin məzmununa verilən bütün tələblərə cavab verməlidir. O, həmçinin maraqlı, mümkün qədər qısa, başa düşülən, yaxşı illüstrativləşdirilmiş və estetik tərtibata malik olmalıdır. Dərslər, eyni zamanda, həm stabil, həm də mobil olmalıdır. Sabitlik tələblərinə uyğun olaraq dərslərin sabit əsası olmalıdır. Mobillik dərslərin əsas konstruksiyasını pozmadan ona yeni biliklərin daxil olmasının mümkünlüyünü təmin edir. Dərslərin bloklu konstruksiyası bu məqsədə nail olmağa kömək edir. Dərslər yaratmaq pedaqoji problem olduğundan ona verilən tələblər müxtəlifdir. Tədqiqatçı alimlər və metodistlər tərəfindən dərslər kitabına verilən tələblər çoxcəhətli və ziddiyyətlidir. Elə bu səbəbdən də bütün dünyada yaxşı dərslərə ehtiyac hiss olunur.

3. XX əsrin 20-ci illərindən ali məktəblər üçün dərslər tərtibinə girişən Azərbaycan pedaqoq və metodistləri bu sahədə müəyyən uğurlar, nailiyyətlər qazanmış, dövrün tələbləri səviyyəsində dərslər yaratmışlar. Bütün hallarda onlar dərslərlərin qiymətləndirilməsini unutmamış, pedaqoji tədqiqatlarda dərslərin tərtibinə verilən spesifik tələbləri müəyyənləşdirmiş, onun sabitliyini təmin edəcək şərtlər müəyyənləşdirmişlər.

4. Xarici ölkələrdə dərslərlərin, o cümlədən ingilis dili dərslərlərinin dəyərləndirilməsi ilə bağlı diqqətəlayiq təcrübə olsa da, respublikamızda bu sahədə müəyyən bir boşluq var. Təhsil Nazirliyi tərəfindən dərslər siyasətinin müəyyənləşdirilməsi, «Dərslər siyasəti» sənədinə aid olan «Dərslərlərin qiymətləndirmə şurasının Əsasnaməsi», «Dərslərlərin qiymətləndirilməsi meyarları», «Yeni dərslərlərin yaradılması qaydaları», «Dərslərlərin texniki və gigiyenik standartları»nın hazırlanması yeni ingilis dili dərslərlərinin yaranmasına stimül verəcəkdir.

5. İngilis dili dərslərlərinin dəyərləndirilməsi üç mərhələdə həyata keçirilir: 1) dərslərin layihələndirilməsi; 2) dərslərin yazılması; 3) dərslərin istehsalı.

6. İngilis dili dərslərlərinin vəzifəsi dil öyrənməyə sadəcə, qaydaları, anlayışları, tərifləri və s. əzbərlətdirməkdən ibarət deyil. Dərslər dil öyrənmələri düşünməyə sövq etməli, onlarda müxtəlif tədqiqatçılıq, yaradıcılıq vərdişləri aşılamalı, tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirməlidir. Dərslər tətbiqi xarakter daşmalı, integrativ xüsusiyyətə malik olmalıdır.

Şəffaflyq və aşkarlıq, antiinhisar və sağlam rəqabət, müxtəliflik və seçim Azərbaycanda həyata keçirilən dərslük siyasətinin əsas prinsipləridir.

7. İngilis dili dərslükləri hazırlanarkən aşağıdakı bir sıra didaktik funksiyaları yerinə yetirir: 1) biliklərin ötürülməsi funksiyası; 2) qabiliyyət və bacarıqların inkişaf etdirilməsi funksiyası; 3) biliyin möhkəmləndirilməsi funksiyası. 4) biliyin qiymətləndirilməsi funksiyası; 5) qazanılan biliklərin inteqrasiyasına kömək funksiyası; 6) referensiya funksiyası; 7) sosial və mədəni tərbiyə funksiyası.

8. İngilis dili fənni üzrə dərslük tərtib olunarkən tədris materialının məzmunu aşağıdakı prinsiplərə əsasən müəyyən edilsə, müasir dövrün tələblərinə cavab verən dərslük hazırlamaq mümkün olar: 1) proqrama uyğunluq prinsipi; 2) elmilik prinsipi; 3) sistematiklik və ardıcılıq prinsipi; 4) varislik prinsipi; 5) müvafiqlik prinsipi; 6) inkişafetdirici təlim prinsipi; 7) ideyalılıq prinsipi; 8) tərbiyəedicilik prinsipi; 9) inteqrasiya prinsipi; 10) əyanilik prinsipi.

9. İngilis dili dərslükləri qiymətləndirilərkən dəyərləndirmənin aşağıdakı meyarları əsas götürülməlidir: praktik mülahizələr, dizayn, tapşırıqlar və çalışmalar, dil vərdişləri, mədəni dəyərlər, əlavə vəsait.

10. Dəyərləndirmə meyarları – müəllimin cinsi, yaşı ingilis dilinin tədrisinin müddətindən və növündən asılı olaraq dəyişir.

11. Dəyərləndirmə zamanı məlum oldu ki, mövcud dərslüklərin əksəriyyəti müəyyənləşdirilmiş dəyərləndirmə meyarlarının tələbinə uyğun gəlmir.

12. Tədqiqat işinin yekunlarına görə ingilis dilinin tədrisində bir dərslükdən istifadə edilməsi uğurlu nəticə verə bilməz və heç bir dərslük ideal sayıla bilməz. Buna görə də ingilis dilinin tədrisində dil öyrəndələrin və dil öyrənələrin maraq və tələblərindən asılı olaraq hər hansı bir auditoriyada bir neçə dərslükdən bu və ya digər dərəcədə istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. Əgər dil xüsusi məqsədlərlə öyrənilirsə bu vaxt həmin auditoriyanın tələb və maraqlarına uyğun dərslük işlənilib hazırlanması daha müvafiq sayıla bilər.

Tədqiqatın əsas məzmunu aşağıdakı tezis, monografiya və məqalələrdə əks olunmuşdur:

1. Dərslük dəyərləndirilməsinin dilin tədrisi prosesində əhəmiyyətli rolu / Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyevin yubileyinə həsr edilmiş elmi konfransın materialları. Bakı, 2003, s.422-437.

2. Dərsləyi dəyərləndirmək üçün müəllimlər hansı dəyərlərdən istifadə edirlər? Beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq fakültəsinin 10 illiyinə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. Bakı, 2002. S. 459-470.

3. Azərbaycan-Avropa əlaqələri: MÖVCUD PROBLEMLƏR VƏ ƏMƏKDAŞLIĞIN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ. Bakı Dövlət Universitetinin 85 illiyinə həsr olunur. Beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq fakültəsinin elmi konfransının materialları. Bakı. Şirvanəşr. 2005 s.541-547.

4." New Headway" ingilis dili dərsliyinin dəyərləndirilməsi . *"Dil və ədəbiyyat" Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal 5/65, Bakı – 2008, s.203-205*

5. *Mədəni dəyərlər ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsində meyar kimi.* "Dil və ədəbiyyat" Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal 5/59, Bakı – 2007 s.173-175

6. *English 10 Test quizzes . (a coursebook material for the 10th of the secondary school) TQDK – "Abiturient", 2008*

7. *Abuturiyent 1 2007. Admission rules, test samples for 2007-2008 school year. TQDK – "Abuturiyents" Abuturiyent1 2007 Qəbul qaydaları, 2007 – 2008 dərsləri üçün test nümunələri.s.124-125.*

8. *Coursebook Evaluation: Scholars' and teachers' points of views.* Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı -2002- 106 pp; Dərslək dəyərləndirilməsi: Alimlərin və müəllimlərin nöqtəyi nəzərləri.

9. *What Criteria do Instructors Use to Evaluate a Textbook? News of Baku University Series of Humanitarian sciences. Bakı Universiteti Nəşriyyatı. I, 2008 s 219-231* Müəllimlər dərslək dəyərləndirərkən hansı meyarlardan istifadə edirlər?

10. Rusdilli ingilis dili dərsləklərinin dəyərləndirilməsi. *"Dil və ədəbiyyat" Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal 5/71, Bakı – 2009, s. 267-271*

11. *The evaluation of the teaching materials (Критерии для оценки учебников английского языка) Molodoy učeny ejetesəçny nauçny jurnal. Çita 2009 s. 130-137.*

Ш. А. ГАРАЕВА

«Лингво-методическая оценка учебников английского языка (учебники английского языка для неспециализированных факультетов вузов)

РЕЗЮМЕ

Данная диссертация, «Лингво-методический анализ учебников английского языка (на основе учебников английского языка в неспециализированных университетах) состоит из предисловия, трех глав и заключения, а также включает в себя список использованной литературы.

В предисловии автор разбирает роль учебников английского языка в процессе преподавания, анализирует их преимущество и недостатки в обучении, ссылаясь на исследования в этой сфере, и предоставляет общий обзор критериев оценки учебников английского языка в Азербайджане и зарубежных странах.

В первой главе автор определяет важность оценки учебников английского языка и подчеркивает роль преподавателей и студентов в процессе обучения. Исследования также рекомендуют принимать во внимание мнение спонсоров при оценке учебников английского языка. Анализируя все возможные критерии оценки учебников, автор делает обобщающие выводы и применяет их к учебникам английского языка, используемых в университетах Азербайджана.

Во второй главе автор дает характеристику участников исследования, их возраст, пол, а также предоставляет детали исследования, продолжительность и тип преподавания английского языка. Автор группирует разные типы и объясняет причины. В конце главы автор описывает материалы, использованные в целях исследования.

В третьей главе приведен анализ данных и фактов, собранных с помощью двух опросников.

Результаты двух опросов анализируются с точки зрения возраста, пола участников, а также продолжительности и типа преподавания английского языка и подводятся итоги.

В заключительной части автор рассматривает результаты исследования в целом, полученные в ходе исследований, и их дальнейшее научное и практическое применение.

The lingvo-methodical evaluation of the English textbooks (on the base of the English language textbooks at the non-specialized universities)

SUMMARY

The dissertation “The lingvo-methodical evaluation of the English textbooks (on the base of the English language textbooks at the non-specialized universities in English) consists of an introduction, 2 chapters, a conclusion and a list of literature.

In the introduction part the author discusses the role of English textbooks in the teaching process, analyses their advantages and disadvantages during teaching instruction, refers to the research carried out in this field, and gives a general overview on the evaluation criteria for the English textbooks both in Azerbaijan and foreign countries.

In the first chapter the author defines the importance of evaluating the English textbooks, emphasizes the role of teachers and learners in this process. The research also recommends considering the sponsors’ opinions while evaluating the English textbooks. Analyzing the possible criteria for textbook evaluation the author generalizes them and applies them to English textbooks which are taught at the universities in Azerbaijan.

The second chapter defines the participants for the research in terms of age, gender, the length and type of English language teaching , then groups them and gives the reasons for grouping, in the end describes the used materials for the research.

The third chapter deals with analyses of the facts and data collected with the help of two questionnaires. The results of both questionnaires are investigated in terms of age, gender, the length and type of English language teaching and gives conclusions.

In the conclusion part the author broadly discusses the results obtained through research and their further scientific and practical implications.

Kağız formatı: 60/84 16/1
Sayı: 100

AMEA-nın mətbəəsində çap olunmuşdur

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ имени НАСИМИ**

На правах рукописи

ШАХЛА АДЫШИРИН кызы ГАРАЕВА

**ЛИНГВО-МЕТОДИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА
УЧЕБНИКОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
(учебники английского языка для
неспециализированных факультетов вузов)**

5704.01 – Теория языка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии**

БАКУ – 2016